

De schoolleiding en leren zichtbaar maken

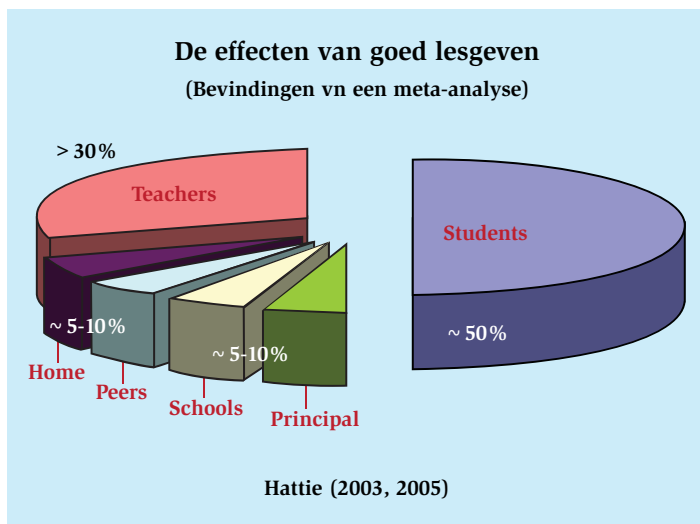
Kees Vernooy

is wetenschappelijk adviseur Expertis onderwijsadviseurs. E-mail: Kees.Vernooy@Expertis.nl

Recent verscheen de Nederlandse versie van het boek Visible Learning for Teachers van John Hattie met als titel Leren zichtbaar maken. Leren zichtbaar maken is het resultaat van 15 jaar onderzoek van John Hattie en zijn collega's naar wat daadwerkelijk in scholen werkt om het leren van leerlingen te verbeteren. Een recensie. ▶

Leren zichtbaar maken wordt als een mijlpaal in het huidige onderwijsonderzoek gezien. Met leren zichtbaar maken bedoelt Hattie dat het lesgeven zichtbaar voor de leerlingen en dat het leren van de leerlingen zichtbaar voor de leerkracht moet zijn, waarbij er tevens aandacht is voor wat het meest of minste effect voor de leerlingresultaten heeft. Dit is nodig om alle leerlingen op het hoogste niveau te laten presteren. Er is veel onderzoek beschikbaar over wat het verschil maakt in de klas, maar voor leerkrachten is het vooral belangrijk om te weten welke activiteiten op het gebied van lesgeven en leren de grootste verschillen geven.

In zijn grootschalig op meer dan 800 meta-analyses gebaseerd onderzoek heeft Hattie de belangrijkste factoren die de leerlingresultaten beïnvloeden als volgt geclusterd: de leerling, thuis, de school, het curriculum en de leerkracht en zijn of haar instructie. Door veel onderzoek te gebruiken heeft Hattie vervolgens gekeken naar de effecten die deze gebieden voor het leren van de leerlingen hebben. Dit leverde o.a. de zogenaamde 'taart' van Hattie op.

Figuur 1. De taart van Hattie

De onderzoekspublicaties van John Hattie tonen, dat meer dan 30% van de leerlingresultaten aan het lesgeven van de leerkracht zijn toe te schrijven. De leerkracht doet er veel toe voor de leerling. Bij Hattie kom je ook niet meer weg met opvattingen als: dat kunnen onze kinderen niet, kijk naar de buurt waar onze school staat of generatie op generatie zijn de kinderen hier zwak. Zijn onderzoeken tonen, dat de leerkracht voor de schoolloopbaan van de kinderen belangrijker is dan het 'thuis' van de kinderen.

Wat heeft de grootste effecten voor de leerling?

Vanaf 1995 vragen scholen zich in toenemende mate af: wat we gaan doen, werkt dit? Worden onze leerlingen daar wel beter van? Deze opstelling ontstaat na een decennium van onderwijsvernieuwingen die geen of soms zelfs negatieve effecten voor de leerling hadden. Bijvoorbeeld het werken met vaste homogene niveaugroepen of werken vanuit de principes van natuurlijk leren lezen. Dit geldt zowel voor directe effecten (bijvoorbeeld het leren van de leerlin-

Het is de rol van de leerkracht om de leerlingen te brengen van waar ze zijn naar waar ze zouden moeten zijn. Dit is het morele doel van onderwijs (Hattie 2012)

gen) als voor indirecte effecten, zoals motivatie, attitude of zelfvertrouwen, van de vernieuwing. Een andere vraag die scholen zich vervolgens stellen is: hoe realiseren we of hoe behouden we goede onderwijskwaliteit? Scholen willen het beste onderwijs voor hun leerlingen en willen daarom weten welke methoden en praktijken het beste voor hun leerlingen uitpakken.

Het uitgangspunt van de aanpak van Hattie was dat het berekenen van de effectgrootten van de werkzame onderwijsfactoren de beste manier is om na te gaan wat het grootste effect heeft op het leren van de leerlingen. Het onderzoek van Hattie toont dat de meeste factoren binnen de school een effectgrootte hebben van 0.30 – 0.40, wat door Hattie als scharnierpunten wordt gezien. Daarmee wil hij zeggen, dat effectgrootten rond de 0.40 weinig effect hebben op de leerlingresultaten, maar dat leerlingen wel beter worden van effectgrootten boven de 0.40. Zo heeft feedback een effectgrootte van 0.75, dit betekent dat leerlingen van goede feedback van hun leerkrachten enorm profiteren. Van de onderwijsactiviteiten met een effectgrootte tussen de 0.0 en de 0.40 worden leerlingen niet veel beter en van onderwijsactiviteiten met een effectgrootte onder de 0.0 worden leerlingen zelfs slechter. In dat verband moet o.a. aan verhuizen van de leerling, de zomervakantie en zittenblijven worden gedacht.

Een aantal effecten nader bekeken

Op basis van het door Hattie uitgevoerde onderzoek kan het nodige worden gezegd over de rol van de leerkracht. Welke effecten hebben de verschillende activiteiten die de leerkracht dagelijks uitvoert voor het leren van zijn of haar leerlingen? In dat verband kunnen er twee vragen worden gesteld: Moet de leerkracht veel instructie geven of vooral werkcondities voor haar leerlingen creëren? Instructie wordt dikwijls als een directe leerkrachtactiviteit en het creëren van onderwijscondities als een indirecte activiteit gezien. Aan de hand van Leren zichtbaar maken kan worden bekeken wat het meest effectief voor de leerling is. In de illustratie staan de bevindingen van Hattie m.b.t. het beantwoorden van deze vragen.

De illustratie laat heel duidelijk zien, dat de leerkracht die lesgeeft veel en veel effectiever voor de leerlingen is dan de leerkracht die hoofdzakelijk werkcondities creëert. Overduidelijk is hoe belangrijk de rol van de leerkracht c.q. hoe hij of zij die rol invult voor de resultaten

Instructie versus werkomgeving (Hattie, 2007, 2012). Wat is het meest effectief

Instructie	Effectgrootte	Werkcondities	Effectgrootte
- Uitdagende doelen	0.56	- Groeperen binnen de klas	0.28
- Kwaliteit lesgeven	0.71	- Onderzoekend leren	0.31
- Relatie leerkracht-leerlingen	0.74	- Geïndividualiseerd onderwijs	0.20
- Reciprocal teaching	0.72	- Probleemgestuurd leren	0.15
- Feedback geven	0.75	- Verkleinen klassengrootte	0.21
- Leerlingen leren zaken te verwoorden	0.67	- Niveaugroepen	0.11
- meta-cognitieve strategieën	0.67	- Verschillende klassen bij elkaar	0.04
- Directie instructie	0.59	- Whole language (natuurlijk leren lezen)	0.05
- Mastery Learning	0.57	- Aanvullende methoden	0.19
- Response to intervention (convergente differentiatie)	1.07	- Zomerklassen	-0.09
- Leren lezen volgens de letter-klankkoppeling	0.60	- Zittenblijven	-0.08
Gemiddeld : 0.67		- Gemiddeld : 0.13	

illustratie 1. Instructie versus werkomgeving

en in het belang van het leren van de leerlingen is. De illustratie toont zeer grote effecten voor het succesvolle Amerikaanse project Response to Intervention. De aanpak van dit project kenmerkt zich door vroegtijdige, systematische aandacht voor risicoleerlingen en helpt scholen daadwerkelijk om effectief met de verschillen tussen leerlingen om te gaan. Bij het verbeteren van het omgaan met verschillen in het Nederlandse onderwijs kan van inzichten afkomstig uit dit succesvolle project, dat drie samenhangende instructielagen onderscheidt, gebruik gemaakt worden.

Het is volgens Hattie tevens van belang dat leerkrachten hun onderwijs door de ogen van hun leerlingen leren zien. Kortom: leerlingen hebben er baat bij dat hun leerkracht goede instructie geeft en rekening houdt met de verschillen tussen hen.

Op dit moment krijgt de excellente leerling in ons onderwijs in toenemende mate aandacht. Wat heeft Hattie daarover te melden? Leren zichtbaar maken toont, dat niveaugroepen van excellente leerlingen een effectgrootte van 0.30 en verrijkende, verbredende activiteiten een effectgrootte van 0.39 hebben. Dit wil zeggen dat de excellente leerling met beide type activiteiten eigenlijk weinig opschiet. Het versnellen van de ontwikkeling bij taal/lezen of rekenen/wiskunde bij

deze leerlingen heeft echter een effectgrootte van 0.88. Dat is een zeer groot effect en laat zien dat excellente leerlingen daarvan fors profiteren. Aan de school is vervolgens de keuze om een besluit naar aanleiding van deze informatie te nemen.

Welke implicaties heeft Leren zichtbaar maken voor de schoolleiding?

Het boek helpt de schoolleiding bij het beantwoorden van de vraag: welke activiteiten die we voor onze leerlingen uitvoeren hebben het grootste effect, een middelmatig effect of helemaal geen effect of misschien zelfs een negatief effect? Dit zijn vragen die bij het opbrengstgericht werken dikwijls worden gesteld. Een school heeft ondanks allerlei inspanningen – tot toetstraining toe - te maken met achterblijvende resultaten. Aan de hand van Leren zichtbaar maken kan de schoolleiding zich met haar team afvragen: doen we wel de juiste activiteiten voor onze leerlingen in de groepen?

Dit voorbeeld toont dat als de school betere resultaten bij begrijpend lezen wil hebben naast onderzoekend leren ook van directe instructie gebruik moet maken. Bijvoorbeeld om kinderen leesstrategieën aan te leren. Genoemd voorbeeld wil niet zeggen dat de school niets meer aan onderzoekend

Een voorbeeld:

De school heeft tegenvallende resultaten bij begrijpend lezen dat binnen de school sterk vanuit onderzoekend leren wordt gepromoot. De leerkrachten zeggen bij begrijpend lezen: Jongens jullie moeten meer woorddetectives worden. Dan ga je de teksten beter begrijpen. Het boek van Hattie toont dat onderzoekend leren slechts een effectgrootte heeft van 0.31 wat wil zeggen, dat de leerling daar weinig mee opschiet. Daarnaast toont het boek, dat werken met het directe instructiemodel een effectgrootte van 0.59 heeft.

leren moet doen, maar toont wel dat onderzoekend leren alleen onvoldoende is om van kinderen betere begrijpende lezers te maken.

Kortom: Leren zichtbaar maken kan gebruikt worden voor:

1. Nagaan waarom de resultaten achterblijven;
2. Voor het ondernemen van activiteiten om de effectiviteit van het onderwijs te vergroten;

1 en 2 worden in het boek vooral ingevuld vanuit de optiek: hoe krijgen we als school betere resultaten voor onze leerlingen? Werken met Leren zichtbaar maken houdt de school ook voor een deel weg bij het alleen stil staan bij toetsresultaten om tot betere resultaten te komen, terwijl het in de praktijk vooral nodig is dat de school stil staat bij de evidentie van de onderwijsactiviteiten die men dagelijks in de groepen doet. Werken met Leren zichtbaar maken verandert het omgaan met de kwaliteit van onderwijs sterk. Alleen met toetsresultaten in de weer zijn, doet meestal de motivatie van de betrokken teams - en dikwijls ook van leerlingen - afnemen, terwijl het leren zichtbaar maken leerkrachten veel meer met continue onderwijsverbetering bezig laat zijn in het perspectief van het realiseren van betere onderwijskwaliteit voor hun leerlingen.

In de praktijk zal Leren zichtbaar maken van elk schoolteam de nodige tijd vragen in de vorm van bijv. teamvergaderingen en studie(mid)dagen, want met behulp van het boek stil staan bij zaken in de school vergt zowel nauwkeurigheid als zorgvuldigheid. Om misverstanden te voorkomen: Leren zichtbaar maken is geen kookboek. Bovendien zal het veel schoolleiders in het begin veel energie kosten om volgens een dergelijke evidentie-aanpak te gaan werken. Dat zal binnen veel schoolteams om een cultuuromslag vragen waarbij de betrokkenen moeten gaan inzien dat niet alleen de leerlingen maar ook zij zelf daar beter van worden. Op een gegeven moment zullen ze dan zelf als positief gaan ervaren dat ze daardoor meer greep kunnen hebben op bepaalde ontwikkelingen in de groepen.

Wat is een goed vertrekpunt om met het boek te gaan werken?

Een uitgangspunt zou kunnen zijn: waar zitten de verschillen tussen wat wij doen en wat in het boek staat. Op welke gebieden zijn die verschillen juist groot. Dit kan zowel uit-

dagende als moeilijke gesprekken binnen het team tot gevolg hebben. Gesprekken die eigenlijk steeds gaan om het beantwoorden van de vraag: wat is de invloed van ons als leerkrachten op de ontwikkeling van de kinderen?

Het is daarbij niet alleen van belang om te starten met het boek, maar ook om de gesprekken over de inhoud ervan gaande te houden. De schoolleiding moet er steeds op gericht zijn het gesprek met haar team over het lesgeven en leren, waarbij de effectiviteit van de instructie centraal staat, in de groepen de aandacht blijft houden. Dat is geen eenvoudige zaak, maar volgens Hattie zouden scholen eens per drie maanden over de inhoud van zijn boek met elkaar in gesprek moeten om tot beter onderwijs voor de kinderen te komen. Als we het leren van de leerlingen serieus nemen, moet een schoolteam haar eigen leren ook serieus gaan nemen.

Tot slot

Hattie toont dat we over de kwaliteit van leerkrachten moeten praten in termen van wat ze doen en de effecten die ze op hun leerlingen hebben. Sommige aanpakken op het gebied van lesgeven en leren zijn namelijk veel effectiever voor de leerlingresultaten dan andere aanpakken (zie figuur 2). Te vaak wordt er nu gesproken over persoonlijke kenmerken van leerkrachten in plaats van dat we praten over de effecten van de onderwijsactiviteiten die de leerkracht op het leren van haar leerlingen heeft. Het gaat niet om wie de leerkracht is, maar om wat hij of zij doet in de klas. Bovendien benadrukken we volgens Hattie dikwijls te weinig het bekijken van het leren van de leerlingen door de ogen van die leerlingen. Daarnaast liet Hattie vooral zien dat effectieve feedback aan de leerlingen geven een van de belangrijkste factoren voor effectief leren is en als zodanig als een van de belangrijkste leerkrachtvaardigheden moet worden gezien. Hetzelfde geldt voor een goede leerkracht-leerlingenrelatie die volgens Hattie essentieel is voor effectief lesgeven en leren. Er is ook kritiek te leveren op het boek van Hattie. Leren zichtbaar maken vindt Piagetachtige programma's belangrijk, maar baseert zich daarbij alleen op onderzoek uit 1981. Het lijkt me vreemd, dat er sindsdien over die programma's niet meer te zeggen is. Bovendien spreken we tegenwoordig in dat verband over onderwijsmethoden die vooral denkprocessen bij de kinderen stimuleren. We zien ook in Leren zichtbaar maken, dat de leraaropleidingen een te verwaarlozen effect voor de leerlingresultaten heeft. Volgens Darling-Hammond (2010) laat een grootschalig onderzoek uit North Carolina echter zien, dat de verschillen in leerwinst bij leerlingen vooral toe te schrijven zijn aan hoog versus laag gekwalificeerde leerkrachten. De aangetroffen grote verschillen hingen o.a. samen met de kwaliteit van de opleiding die de leerkrachten hadden gevolgd. De opleiding deed ertoe!

Leren zichtbaar maken is een boek dat in elke school thuis hoort en de basis kan zijn van de professionele ontwikkeling en het professioneel leren van het team. Het boek helpt scholen zichzelf vragen te stellen over de invloed die ze hebben op de leerlingresultaten. Vervolgens kunnen ze op een systematische manier de effectiviteit van hun onder-

wijspraktijk gaan onderzoeken vanuit de invalshoek: welke effecten hebben onze activiteiten op de resultaten en het leren van de leerlingen om vervolgens aan de hand van de geboden onderzoeksinformatie tot schoolontwikkeling over te gaan om de resultaten en het leren van de leerlingen te verbeteren.

Dit is zowel een optimistisch als reëel perspectief.

Literatuur

Know Thy Impact: Teaching, Learning and Leading. In: *In Conversation*, Spring 2013, Volume IV, Issue 2, ISSN 1922-2394 (PDF)

Darling-Hammond, L. (2010). *Evaluating Teacher Effectiveness. How Teacher Performance Assessments Can Measure and Improve Teaching*. Washington: Center for American Progress.

Hattie (2009). *Visible Learning. A Synthesis Of Over 800 Meta-Analyses Relating To Achievement*. London/New York: Routledge.

Hattie, J. (2012). *Visible Learning for Teachers. Maximizing Impact on Learning*. London/New York: Routledge.

NCATE (2012). *What Makes a Teacher Effective? What research says about teacher preparation*. Washington; National Council for Accreditation of Teacher Education.

Passend Onderwijs

Edux Onderwijsadvies maakt het graag inzichtelijk. Samen zorgen we ervoor dat uw team is opgewassen tegen alle veranderingen binnen Passend Onderwijs. De kwaliteit van uw leerkrachten is tenslotte een vereiste om problemen met kinderen op verschillende leerniveaus de baas te zijn. Kijk voor onze inspirerende aanpak op www.edux.nl

Is uw organisatie daadwerkelijk klaar voor Passend Onderwijs..?

Edux Onderwijsadvies:

- Op orde brengen van de basisorganisatie;
- Ondersteuning bij ontwikkeling van visie/strategie en schoolplan;
- Kritisch oog voor de kwaliteit van organisatie en leerkrachten;
- Creëren van ouderbetrokkenheid.

edux
onderwijsadvies

Stadionstraat 20
4815 NG Breda
Tel. 076 524 55 00

*Bel nu voor een
afspraak met een van
onze adviseurs!*